

DIE GESKIEDENIS VAN STANDERTON TOT 1900

deur Anthoni Johannes Jurgens du Preez

Verhandeling voorgelê ter gedeeltelike nakoming
van die vereistes vir die graad MAGISTER ARTIUM
in die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte aan die
Potchefstroomse Universiteit vir Christelike
Hoër Onderwys.

POTCHEFSTROOM

1977

DANKBETUIGING

Hiermee 'n woord van hartlike dank en waardering aan my studie=leier prof. dr. J.S. du Plessis, sonder wie se hulp en bystand hierdie verhandeling nie moontlik sou gewees het nie.

Opregte dank word ook uitgespreek teenoor die volgende instansies en persone vir dienste gelewer met die voltooiing van hierdie verhandeling:

die personeel van die Ferdinand Postma-biblioteek (P.U.vir C.H.O.);
die personeel van die P.O.K.-biblioteek, veral mnr. Willie van Zyl;

die personeel van die Kaapse en Transvaalse Argiefbewaarplekke;
dr. Herman Rex, argivaris, Hervormde Kerk, Pretoria;
mnr Henk Malan vir die taalkundige versorging;
Mev. Nellie du Toit vir die tikwerk.

INLEIDING

Behalwe die werkie van P.G.L. Scholtz: Standerton, Gister en Vandag, bestaan daar geen wetenskaplike werk van watter aard ookal wat enigsins die lig op Standerton se verlede werp nie. Inligting oor Standerton is verkry van reisbeskrywings, oorspronklike dokumente, publikasies, ens. Die Argief, Standerton is in baie opsigte gebrekkig. Die inkomende stukke van die landdros begin eers in 1881 en die brieweboeke ontbreek totaal. Net so is dit gesteld met die dokumente afkomstig van ander amptenare wat met die administrasie van die distrik gemoeid was.

Die eerste notuleboek van die N.G. gemeente, Standerton, het ook verlore geraak en het 'n leemte gelaat betreffende die eerste agt jaar van die gemeente.

Nieteenstaande hierdie leemtes, is 'n poging aangewend om die tydperk 1876 tot 1900 so volledig moontlik te beskryf.

HOOFSTUK 1

1.	ADRIAAN HENDRIK STANDER	1
1.1	Kaapse tydperk	1
1.2	Stander word as kommandant gekies en veg teen die Griekwas en die Britte	3
1.3	Stander vestig hom in Winburg en neem deel aan die stryd teen Warden	5
1.4	Die slag van Boomplaats: Stander veg onder Pretorius	8
1.5	Stander trek na Marico en bots met die landdros van Potchefstroom	12
1.6	Stander kommandant van Marico	14
1.7	Ander wedervaringe in Marico	16
1.8	Stander keer terug na die Vrystaat	18
1.9	Stander veg teen die Boesmans en Basoeto's	22
1.10	Stander keer terug Transvaal toe	25
1.11	Aanval deur die Basoeto's	26
1.12	Stander en Shepstone	28
1.13	Stander en die Eerste Vryheidsoorlog	30
1.14	Stander se laaste jare	31
1.15	Samevatting	33

HOOFSTUK 2

2.	DIE STIGTINGS- EN WORDINGSGESKIEDENIS VAN STANDERTON	36
2.1	Inleiding	36
2.2	Die stigting van Standerton as dorp	38
2.3	Bepaling van grense	42

2.4	Grense verander	43
2.5	Die landdroste van Standerton tot 1899	45
2.5.1	J.C. Krogh (1879-1882)	45
2.5.1.1	Watervoorsiening	46
2.5.2	J.S. Smit (1882-1886)	48
2.5.2.1	Markmeester	48
2.5.2.2	Sakeondernemings	49
2.5.2.3	Jaarlikse perdewedrenne	49
2.5.2.4	Posdiens	50
2.5.3	J. van Backström (1887-1894)	50
2.5.3.1	Nuwe tronk	52
2.5.3.2	President Kruger besoek Standerton	53
2.5.3.3	Standerton kry 'n brug oor die Vaalrivier	54
2.5.3.4	Eerste distriksgeneesheer	60
2.5.3.5	Gesondheidskomitee	60
2.5.4	A.C. Kieser (1895-)	61
2.5.4.1	Spoorverbinding met Natal	61
2.5.4.2	Perdeboerdery	62
2.5.4.3	Runderpes	63
2.6	Samevatting	64

HOOFSTUK 3

3.	KERKSTIGTING IN STANDERTON	66
3.1	Die stigting van die Nederduitse Gereformeerde gemeente Standerton	66
3.1.1	Ds. A. Murray, eerste predikant	68
3.1.2	Kerkvereniging	70

3.1.3	Ds. H.L. du Plessis	72
3.1.4	Die gemeente kry 'n nuwe kerkgebou	76
3.1.5	Standertonse Verenigde gemeente voor die hof	77
3.1.6	Ds. N.H. Theunissen	80
3.1.7	Nagmaalaangeleenthede	81
3.2	Die Nederduitsch Hervormde gemeente van Standerton	82
3.3	Samevatting	85

HOOFSTUK 4

4.	STANDERTON EN DIE EERSTE VRYHEIDSOORLOG	87
4.1	Agtergrond	87
4.2	Die burgers van Standerton maak hulle gereed vir die verset	89
4.3	Standerton word deur 'n Britse militêre garnisoen beset	91
4.4	Die koms van majoor Montague	93
4.5	Die eerste geveg	94
4.6	Die beleg van Standerton	95
4.7	Einde van die beleg	99
4.8	Samevatting	100

HOOFSTUK 5

5.	DIE ONDERWYS VAN BLANKES IN STANDERTON	101
5.1	Die vestigingsjare	101
5.2	Die Onderwyswet van 1866	103
5.3	Onderwys tydens die bewind van president Burgers	103

		Bladsy
5.4	Onderwys gedurende die eerste Britse bewind	104
5.5	Die onderwys onder ds. S.J. du Toit	107
5.6	Die onderwys onder dr. N. Mansvelt	115
5.7	Wykskole	118
5.8	Samevatting	120
6.	BRONNE	121